

Margarita Boladeras – Carme Porta
UN CAFÈ FILOSÒFIC SOBRE
BIOÈTICA

Jaume Grau Massalleras (ed.)

EDICIONS ENOANDA

ÍNDEX

Nota de l'editor.....	VIII
Margarita Boladeras – Carme Porta: <i>Un cafè filosòfic sobre Bioètica</i>	49
Margarita Boladeras: Bioètica; definicions i pràctiques	49
Carme Porta: Ètica, ciència, societat, cures	73
Apèndix: Jaume Grau Massalleras: Conversar en un cafè filosòfic	81

Nota de l'editor: Aquest text és una transcripció revisada de la conversa que van mantenir Margarita Boladeras i Carme Porta a l'Ateneu Santfeliuenc el dia 10 de novembre de 2021, corresponent Cafè número 51 del Cafè filosòfic d'Esplugues, a partir del llibre de Margarita Boladeras: ¿Puede la bioética poner límites a la ciencia? (Ed. Tecnos, 2022) L'edició es completa amb textos de Margarita Boladeras i Carme Porta que amplien alguns aspectes del debat bioètic.

UN CAFÈ FILOSÒFIC SOBRE BIOÈTICA

Jaume Grau: Gràcies a tots per venir, per fer-nos costat un cop més, al Cafè Filosòfic número 51. D'ençà que vam començar, ara ho estàvem mirant, aquesta tarda, ja hem arribat a una xifra interessant. Hem depassat el mig centenar de trobades; sempre és curiós de saber-ho i de veure-ho.

Avui, per parlar del tema de la bioètica, que ha apuntat en Manel, tenim amb nosaltres l'autora del llibre *¿Puede la bioética poner límites a la ciencia?*, que no sé si el tenim aquí o no; si no el teniu, el trobareu a l'entrada i el podeu adquirir. Tenim amb nosaltres l'autora, Margarita Boladeras Cucurella, que és catedràtica emèrita de Filosofia Moral i Política de la Universitat de Barcelona, que s'ha especialitzat en temes de filosofia contemporània i en qüestions d'ètica i bioètica, després de llicenciar-se i doctorar-se en Filosofia a la Universitat de Barcelona. Margarita Boladeras ha realitzat estades d'investigació a la Universitat de Manheim, a la Universitat Laval de Quebec i a la Universitat Lliure de Brussel·les i, a més, va ser degana de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona.

Conversarà amb Carme Porta i Abat que és tècnica en imatge fílmica i política; va ser la primera diputada d'Esquerra Republicana de Catalunya al Parlament de Catalunya i en la seva etapa parlamentària també es va dedicar a temes de bioètica. Carme Porta es va criar a Esplugues de Llobregat, tot i que és de Barcelona. Ha treballat a emissores de ràdio i de televisió i ha participat en projectes audiovisuals i cinematogràfics. Del 2006 al 2011 va ser secretària de Polítiques Familiars i Drets de la Ciutadania del Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya, des d'on va impulsar el reconeixement de les famílies monoparentals, el Pla Estratègic d'Usos i Gestió del Temps i el Pla Interdepartamental LGTB. També va ser decisiva en l'impuls a la xarxa de serveis contra la violència masclista del govern català.

Feta la breu presentació, i abans de deixar la Margarita en mans de la Carme Porta per al debat, volia apuntar —només per contextualitzar des d'un punt de vista filosòfic el tema i per fer un primer comentari— que dilluns vaig ser al CCCB i comentar que aquests dies hem tingut a Barcelona l'Andy Clark, professor de Filosofia Cognitiva a la Universitat de Sussex, dins les activitats de l'exposició *Cervells* al CCCB de Barcelona. És una exposició molt recomanable, interessant de veure i que pot servir com una petita introducció al tema que estem parlant. Andy Clark que treballa en matèries com l'extensió de la ment, el connexionisme, la robòtica, la representació men-

tal, etc. ha creat la que anomena «teoria de la ment estesa».

Clark rebutja la idea que una persona és completa en si mateixa, tancada contra l'exterior, sense necessitar ajuda de fora. Segons ell, la diferència amb els animals és la nostra capacitat augmentada pel fet d'incorporar accessoris i eines al nostre pensament. Tots som *cíborgs*, segons Andy Clark, perquè depenem de les extensions de nosaltres mateixos, començant per coses tan evidents i tan antigues com les ulleres, els rellotges, fins i tot el *post-its*, com a petita ortopèdia molt antiga de la nostra memòria, com a ajuda.

Des d'un altre punt de vista, però seguint la mateixa pauta, això ens fa pensar en Donna Haraway, la biòloga i filòsofa estatunidenca autora del *Manifest Cíborg* del 1983, que ens considera en part humans i en part robots, superant les dicotomies fins i tot de gènere. La figura del cíborg, i en conseqüència del ciberfeminisme en el discurs de Donna Haraway, sembla que obre una via lliure —o que aporta una mena de justificació filosòfica— al desenvolupament de la biotecnologia, especialment en l'àmbit de la reproducció assistida i a tota mena d'hibridacions i fusions entre l'orgànic, l'humà i el biotecnològic.

A més, sempre seguint el seu discurs, un món de cíborgs permetria evitar la dependència creada amb la maternitat i evitaria la perpetuació de les estructures injustes. No sé si amb tot això estem davant d'una trivialització de la hibridació, o d'un desafiament transhu-

manista que ens aboca a una apologia de l'eugenèsia liberal.

Perquè tota aquesta, diguem-ne, «apertura mental», potser tant de moda en aquests moments, i aquesta visió tan positiva del transhumanisme i de la robòtica aplicada a l'ésser humà —aquesta ment tan suposadament «estesa»—, em sembla que obre les portes de bat a bat a la intervenció de la tecnologia sobre els humans, i fins i tot a la intervenció sobre els no-nascuts, és a dir, que estem davant una interpretació liberal de l'eugenèsia molt complexa i que convindria debatre.

Com sap perfectament Margarita Boladeras, perquè el va conèixer bé, va estudiar amb ell i fins i tot el va portar a Barcelona, Habermas s'ha posicionat del tot en contra d'aquest corrent l'eugenèsia liberal i contra els defensors de l'optimització artificial dels éssers humans quan critica que es deixin al parer dels pares —i fins i tot a una regulació basada en l'oferta i la demanda— les intervencions en el genoma de l'òvul fecundat des del moment en què s'opta per la desregulació estatal de l'eugenèsia. El seu llibre: *El futur de la naturalesa humana. Cap una eugenèsia liberal?*, publicat l'any 2001 i que s'enfronta amb les posicions del posthumanisme, em sembla que estableix algunes idees interessants de pensar.

Habermas parla també del *shopping* en el supermercat genètic. Em sembla interessant que estableix una distinció radical entre la manipulació del dissenyador genètic i l'actitud dialògica del terapeuta amb la prevenció o

la cura. Tot això encaixa amb el seu concepte de l'ètica discursiva i ens permet plantejar la pregunta de si la bioètica l'hem de contemplar sempre dins del punt de vista de l'ètica basada en el reconeixement de l'alteritat, el diàleg, la comunicació i el respecte.

En resum, és la bioètica una ètica dialògica? Si vols respondre una primera pregunta, Margarita; pots considerar-ho una primera pregunta i a partir d'aquí ja et deixo en mans de la Carme Porta. És la bioètica una ètica dialògica?

Margarita Boladeras: Biològica? Ah, dialògica; perdona. Veus com jo notava que no entenia bé la cosa... Podríem dir que sí, la bioètica és dialògica en un sentit ampli.

Perquè una de les aportacions importants de la bioètica és la consideració que hem de treballar interdisciplinàriament. Hem de dialogar, hem d'arribar a consensos; i aquest és el terreny de la bioètica en general en tant que anàlisi moral de l'àmbit biosanitari i de les biotecnologies. Segurament vostès coneixen, o vosaltres coneixeu, com vulgueu, que la biologia és una ciència, que és molt important, que s'hi aboquen molts esforços i que hi ha molts comitès anomenats de bioètica. Si cal entrarem a parlar-ne. La característica d'aquests comitès és aquesta interdisciplinarietat, aquesta recerca del diàleg entre la ciència i la societat.

Als comitès de bioètica hi ha d'haver persones de diferents sectors, no només els metges,

o no només els biòlegs, sinó metges infermeres, personal sanitari, malalts, persones que no estan dins d'aquest àmbit, juristes, etc. Filòsofs n'hi ha quasi sempre en els comitès de bioètica. Hi ha d'haver un filòsof?; per què? Doncs per ajudar al diàleg, bàsicament. Llavors, en aquest sentit ampli, podríem dir que la bioètica realment és una pràctica de diàleg; que obliga a una pràctica dialògica permanent en l'àmbit de la salut. I no només entre persones d'aquests determinats sectors, sinó d'aquests grups amb la societat.

És fonamental entendre que la bioètica va de la mà de la societat democràtica. I aquí està una mica el problema i tot els problemes que tu has suscitat en relació a la genètica i al transhumanisme. Tot el que acabes de dir sobre un possible horitzó transhumanista —que és molt dens i que no sé si aquí tindrem temps per entrar en tot això— mereix ser pensat amb molta calma i escoltant moltes veus. Però dit així, ràpidament, si volem anar a un futur millor, el primer problema no és la tecnologia. El primer és que hem de tenir societats democràtiques que, per consens, decideixin quines coses es poden fer, quines coses no es poden fer i en funció de quins criteris, amb un diàleg crític.

Perquè, d'acord, tots sabem que la ciència pot fer moltes coses; i la gran seducció de la ciència és que ens permet ampliar les nostres possibilitats de fer, fins i tot, pel que tu deies, de «ser». La tècnica ens permet ser més del que en principi podem esperar —més del

que podem esperar ser, des d'un punt de vista merament biològic, fisiològic, etc. Has parlat de les ulleres, però als darrers temps la cosa es va complicant. Ara resulta que ens podem posar un sensor i llavors passa que hi veiem de no sé quina manera més enllà del que és l'habitual en la visió humana. O ens podem posar uns xips incorporats al cos que ens permetin no-sé-què i que en principi no podríem fer de manera natural. Per tant, tot això pot ser molt engrescador o pot convertir-nos en robots, com has començat a plantejar.

Hi pot haver una manipulació massiva de les persones a base d'implantar-los un xip. La bioètica va néixer ja des del principi per evitar —o almenys per intentar evitar— que passin certes coses; per impedir que es permetin certes coses, que s'arribin a fer certes coses sense tenir la crítica i el diàleg social necessari que ens permeti veure si realment en tant que societat volem anar per aquests camins o no. Realment per això és necessària la bioètica. Per establir criteris dialogats i consensuats al voltant de la vida, de la salut, i de la pràctica mèdica.

Cal diferenciar entre l'ètica mèdica i la bioètica. L'ètica mèdica s'ocupa dels deures dels metges i de la bona praxi mèdica, sense més. Això estava inventat de fa molts segles i aquesta deontologia mèdica és una part de la bioètica. Un metge ha de tenir sempre molt clar que treballa amb temes especialment sensibles; ha de ser molt conscient de les seves obligacions. Però la bioètica ha d'anar molt més enllà

perquè ha de tractar coses com les que tu ens has plantejat. És clar que és important el sentit i el valor de les decisions mèdiques. Però no ens podem quedar només aquí. S'ha de veure quines pràctiques es van fent en diferents sectors; i les persones, la societat, hem d'anar controlant si aquestes pràctiques ens porten al camí de futur que nosaltres volem.

I aquí està la gran batalla, l'esforç per analitzar i decidir sobre aspectes molt diversos; els bioètics hem d'emprendre un treball de raonament, no només pel que fa als usos de la tecnologia, sinó també pel que toca al punt de vista que adoptem quan fem un judici moral.

Perquè naturalment no és el mateix una bioètica feta des d'una visió religiosa dogmàtica o una bioètica laica; perquè jo amb la religió no m'hi fico, però amb el dogma sí. Joestic contra el dogma. Sobre religió, que cadascú cregui el que vulgui. Però salta a la vista que una bioètica laica és diferent a una bioètica feta des d'una visió dogmàtica que impedeix als altres poder fer coses a les que tenen dret des de la seva autonomia, des de la seva llibertat. Joestic a favor d'una bioètica que respon als problemes de la ciutadania, amb respecte als drets humans de tothom, en fi, d'una ètica laica (o ciutadana o civil).

Posem-li el nom que vulguem, però la bioètica que m'interessa i que té un valor cívica és la que s'orienta pel bé comú i pels drets humans de totes i cadascuna de les persones. Això porta a estar en contra de determinades prohibicions.

Sempre dic que la bioètica de vegades estableix límits, o més ben dit, proposa límits; però moltes vegades també els trenca, quan es veu que hi ha límits imposats per unes tradicions que són absolutament discutibles, i que a hores d'ara no tenen sentit, que no tenen substància de veritat; llavors cal trencar-los. Podem anar parlant de tot això, si voleu. Tots esteu convidats també a parlar.

Jaume Grau: La temàtica de la bioètica pot ser molt extensa i tenir moltíssimes derivades. Tampoc cal acotar-les massa d'entrada. La Carme anirà fent les seves intervencions i plantejant les seves qüestions per il·lustrar el seu punt de vista sobre el tema. Sempre és bo llançar algunes preguntes perquè siguin generadores d'un debat .

Margarita Boladeras: Deixeu-me dir una cosa. M'ha agradat molt la referència a Habermas que ha fet en Jaume. Primer perquè és un autor molt estimat per mi; he dedicat molts anys a estudiar Habermas. I, realment, ell critica molt intensament tota aquesta concepció de la transformació genètica o de la manipulació genètica en un sentit liberal, com si poguessin fer un supermercat d'elements genètics, que és el que fan els liberals. Llavors cal preguntar-se on ens porta això, perquè pot portar coses greus. En aquest sentit, estic completament d'acord amb el que diu.

Ara bé, jo el trobo una mica massa restrictiu en aquesta qüestió, en alguns aspectes.

Estic d'acord en què els pares no haurien de fer fills a la carta, genèricament parlant. Perquè la manipulació genètica a la carta és jugar a ser déus, posar-se a fer de déus, prendre's el dret de dir com ha de ser aquella persona encara no nascuda, que té tot el dret a ser com ella vulgui, no com la vulguin els pares, amb les determinacions genètiques que triïn els pares. Això, evidentment, és importantíssim i estic completament d'acord amb Habermas amb la necessitat de restringir determinades pràctiques.

Ara, jo en discrepo en alguns aspectes; perquè quan es tracta d'evitar malalties genètiques, penso que els pares sí que tenen no tan sols algun dret, sinó la responsabilitat de veure si poden fer una tria genètica o no. Llavors, ja entrem en una casuística que s'ha d'estudiar més detingudament.

I també em va bé parlar d'això per introduir una altra qüestió de la bioètica. I és que, així com l'ètica parla molt de principis universals i, sobretot, vol justificar principis universals—Habermas és un universalista— la bioètica, naturalment, també parla de principis universals, però ha d'entrar necessàriament en els casos concrets i en criteris de diferenciació entre casos.

En això podríem dir que hi ha una diferència important entre el que és l'ètica en general i el que fem quan treballem en ètica aplicada; val a dir, el que fem quan fem bioètica. I un exemple són les qüestions al voltant de la genètica. Podem estar d'acord sobre algunes qüestions

generals, però després, en la casuística, diferents autors les afinen de manera diferent. Un cas sempre és particular, té circumstàncies i contextos diferents. Llavors entrem en certes discrepàncies entre els diferents autors.

Carme Porta: Bé, en tot cas, a mi m'havien demanat que participés en un diàleg; però ja vaig dir a en Jaume que el resultat seria molt descompensat, perquè jo no en sé d'això. I dialogar amb una catedràtica sempre imposa. Si hi penso, penso, potser... però, a vegades, com més penses més t'enredes.

Margarita Boladeras: Ai, perdona, abans que segueixi... És que un senyor volia dir alguna cosa abans.

Públic: Podries aclarir si la bioètica parla de la ciència mèdica o de les tecnologies concretes i de la limitació dels seus usos?

Margarita Boladeras: Bé, potser un aclariment així de tipus conceptual anirà bé. Moltes vegades es parla de la ciència i la tecnologia com a coses ben separades. I actualment això ja no es considera així. Ara es parla de tecnociència. Perquè en la ciència només es pot avançar gràcies a procediments tecnològics. I la tecnologia també necessita la ciència, òbviament. Per tant, naturalment, en alguns camps es fa «ciència bàsica», que s'anomena així i que té poc de tecnològica. Tot i que sempre hi ha aparatets o eines que s'han de fer servir, fins i

tot en la ciència bàsica. Però bé, diguem que hi ha ciències més o menys tecnològiques, però en general avui en dia la ciència i la tècnica van molt, molt, lligades. La ciències mèdiques en són un bon exemple.

Llavors, sobre els límits, molta gent es pregunta si la bioètica ha de posar límits. I molts creuen que sí, perquè veus, això o allò podria anar fatal i no sé què... Però, compte!, perquè limitar no és tan senzill. Perquè hi ha molts tipus de límits. Acabo de parlar de què ens hem de plantejar certs tipus de límits; però això cal fer-ho de manera molt enraonada, molt pensada, molt analitzada i molt delimitada. Sabent que els límits són aquests i no altres i quines raons ens porten a decidir que això està limitat i allò, en canvi, no ho està.

Perquè al mateix temps que s'ha de parlar de límits ètics, també cal parlar de la llibertat dels científics. Els científics han de tenir llibertat per experimentar, per treballar i per fer la seva ciència. Tenen un dret, jo diria, fonamental, com a persones. El científic té el dret fonamental a ser lliure i a poder treballar com cregui més convenient; en teoria, almenys. Aleshores, tenim: el dret a fer ciència, la responsabilitat del científic, la utilitat social... i cal conjuminar els diferents aspectes ètics, cosa que no sempre resulta fàcil.

El que s'ha de debatre és quins límits, com, per què i qui té la legitimitat per establir-los. Però està clar que, pel que fa al científic, ha de poder ser lliure; sobre tot pel que fa a la societat li va molt bé disposar d'eines per poder fer